

Lietuvos jaunųjų poezijos skaitytojų sąmonės ir sąmonės žodžių archeologinėse saugyklose

Vilija JANUŠAUSKIENĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *pagrindinio ugdymo programų kaita, skaitytojo sąmonė ir sąmonė, taikomas lanksčios literatūros didaktikos modelis, postmoderniai lankstus moderniosios literatūrologijos ir psicholingvistikos idėjų derinys, literatūros tekstų ir skaitytojo žodžių archeologinės saugyklos.*

Mokyklinės lituanistikos aktualijų žemėlapis

Pasaulinės edukacinės ir edukologinės naujienos vežasi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų dokumentus. 2008 metais LR švietimo ir mokslo ministro patvirtintas vienas iš pagrindinių ugdymo dokumentų – *Pradinio ir pagrindinio ugdymo programos* – jau pradeda savo realaus gyvenimo kelią: nuo 2009 mokslo metų pradžios pagal šias naujas programas mokysis 5, 7 ir 9 klasių moksleiviai. Naujovės ir traukia, ir gąsdina mokytojus, nes programos pasikeitė ne tik kiekybiškai (kelis kartus išaugo jų apimtis), bet ir kokybiškai: siekiama labiau individualizuoti ugdymą, atsižvelgiant į skirtingus mokinių poreikius, didinti ugdymo turinio integraciją, kad mokiniai geriau suprastų ir galėtų kūrybingiau taikyti tai, ką išmoko; numatoma taip organizuoti ugdymo procesą, kad mokinys įsitrauktų į aktyvų ir sąmoningą mokymąsi, ir ypač pabrėžiami laukiami mokymosi pasiekimai (*PPUBP 5*).

Kaip šiuos siekius realizuoti naujai, šiuolaikiškai, sudominant šandieninį moksleivį ne tik lietuvių kalba ir literatūra, bet ir pačiu savimi – pavyzdžiui, kaip neįmintų psicholingvistikos paslapčių sergėtoju ar naujų literatūrinių minklių kūrėju? Būtent dėl šių priežasčių ir dėl tarptautinės mokslinės konferencijos „Vardas kultūroje“ temos buvo sumanyta ir parengta ekspedicija į jaunųjų skaitytojų – 5 klasės moksleivių – sąmonės ir sąmonės žodžių archeologines saugyklas.

Ekspedicijos tikslas ir uždaviniai

Rengiant šį tyrimą buvo siekiama retrospektyviai prisiminti ir lanksčiai sujungti kelias psichoanalizės ir psicholingvistikos teorijų idėjas lietuvių poezijos ir jos jaunųjų skaitytojų sąmonės ir sąmonės žodžių peržiūrai fonetinių ir semantinių simpatijų aspektu, taip pat sudaryti sąlygas jiems patiems paieškoti poezijos tekstuose – kaip literatūros sąmonės ir sąmonės archeologinėse saugyklose – to, kas galėtų būti įdomu šiandieniniam ne tik klausančiam, bet ir klausiančiam žmogui, galinčiam pateisinti naujųjų ugdymo programų lūkesčius.

Šiam tikslui realizuoti buvo suformuluoti tokie uždaviniai:

1. Pasitelkus psichoanalizės, psicholingvistikos išvalgas, moderniosios literatūrologijos idėjas, postmoderniai lanksčios didaktikos modeliavimo metodą bei lietuvių ir latvių poezijos tekstus, sudaryti psicholingvistinio-literatūrinio-kūrybinio tyrimo-žaidimo modelį, atitinkantį naujosios mokyklinės programos reikalavimus, skatinantį inovacinius kalbos ir literatūros integracinio ugdymo žingsnius, moksleivių susidomėjimą, iniciatyvumą, individualių intuicijos, mąstymo, kūrybiškumo galių raišką.

2. Sudarius tyrimo modelį, pateikti tyrimo užduotis trijų skirtingų Lietuvos regionų penktų klasių moksleiviams ir kontrolinei VPU studentų – būsimų mokytojų lituanistų – grupei.

3. Susisteminti tyrimo rezultatus, juos išanalizuoti ir padaryti išvadas, kuriomis galėtų pasinaudoti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai, aukštųjų mokyklų lituanistikos dėstytojai bei lituanistai studentai – būsimieji lietuvių kalbos mokytojai.

Tyrimo imtis ir metodai. Buvo išanalizuotos psichoanalizės, psicholingvistikos, moderniosios literatūrologijos, postmoderniai lanksčios didaktikos idėjos, taip pat išanalizuoti lietuvių ir latvių poezijos tekstų šaltiniai literatūrinio ugdymo didaktiniam modeliui pagrįsti, sudarytas lietuvių tautosakos ir lietuvių bei latvių poezijos fonetiškai išskirtinų tekstų pasiūlos lapas, tyrimo anketa moksleiviams, atliktas tyrimas Vilniaus M. Daukšos vidurinės mokyklos (40 moksleivių), Kėdainių vidurinės mokyklos (20 moksleivių), Juodupės gimnazijos (30 moksleivių) penktoje klasėje. Sulaukta atsakymų iš VPU IV k. studentų (12). Atlikta psicholingvistinio-literatūrinio tyrimo rezultatų aspektinė interpretacija.

Žygeivių amunicija

Žygiui į jaunojo skaitytojo sąmonės ir pasąmonės žodžių saugyklas buvo pasitelkti psichoanalizės, psicholingvistikos, moderniosios literatūrologijos, lanksčios literatūros didaktikos idėjų deriniai bei *Lietuvos pagrindinės mokyklos ugdymo programų* lietuvių kalbos ugdymo direktyvų fragmentai.

Pasak filosofo Antano Andrijausko, „sąmonę Jungas aiškina kaip ‘vėlyvą pasąmonės palikuonę’, išaugusią bekraščiam pasąmonės pasaulyje. Iš čia kyla vaizdingas sąmonės palyginimas su menkute sala bekraščio, gilaus ir audringo vandenyno stichijoje. <...> Pasąmonę jis skirsto į *individualią pasąmonę*, kuri yra subjektyvios psichikos išraiška, apimanti gyvenime ilgainiui pamirštamą turinį, ir į antasmeninę, arba kolektyvinę, pasąmonę, kurios turinys yra bendras visai žmoniškai gelminis psichikos sluoksnis (Seelenschicht). Šiam žmogaus psichikos lygmeniui nebūdingas individualus savitumas. Kuo daugiau skverbiamės į psichikos gelmes, tuo jos elementai universalesni, bendri visiems“ (A n d r i j a u s k a s 1999, 368). Kalbėdamas apie kūrėjus, Carlas Gustavas Jungas išvelgia ir juos valdančias pasąmonės jėgas-galias: „menininko tikėjimas kūrybos laisve tėra paprasčiausia sąmonės iliuzija: jam atrodo, kad jis plaukia pats, o jį tiesiog neša nematoma srovė. <...> Tiesioginiai įrodymai yra atvejai, kai ketindamas pasakyti kokį nors dalyką

poetas pasako daugiau, nei pats suvokia. <...> Pati sau ir savaime kolektyvinė sąmonė irgi neegzistuoja, nes ji yra tik galimybė, nuo seniausių laikų paveldima tam tikrų meninių vaizdinių – arba, anatomijos kalba, galvos smegenų struktūros – pavidalu“ (J u n g 1999, 55–66). Šiuos teiginius praplečia XIX a. vokiečių mokslininkų Vilhelmo fon Humbolto (kalbos ryšys su tautos psichologija), Heimano Šteintalio (kolektyvo kalba – kolektyvo dvasios raiška, individo kalba – individualios psichikos raiška) bei Vilhelmo Vunto (tam tikro kolektyvo psichologija – bendro gyvenimo vaisius, ji pažįstama studijuojant visą tautos kultūrą) žmogaus psichikos ir kalbos sątų idėjos (I v i č 1973, 45–53). Taigi pasitelkus šias išvalgas formuluojama tyrimo hipotezė, kad tikėtini tam tikri individualaus skaitytojo ir poezijos tekstų fonikos ar leksikos susitikimų rezonansai kaip kolektyvinės sąmonės palikimo universalijų aidai.

Tyrimo teorinį konceptą pagrįstų ir šiuolaikinės XX–XXI a. psicholingvistikos siekiai tirti šnekos perteikimo ir priėmimo psichofiziologinius reiškinius, intelektinius-emocinius perteiktojo (arba priimtojo) pranešimo santykius su kultūrinio-socialiniu fonu, formuojančiu individualią psichiką. Tyrimui pasitelkiamas ir vienas iš supaprastintų sakinės ar rašytinės kalbos suvokimo sekos modelių: priėmimas – fonologinis – leksinis – sintaksinis – semantinis procesoriai – išėjimas (R a d f o r d, A t k i n s o n, B r i t a i n, C l a h s e n, S p e n c e r 2000, 10). Ši schema suponuotų dar vieną šio tyrimo klausimą: kuris (kurie) žodžių ar poetinių tekstų priėmimo sandas (sandai) – fonetinis ar semantinis – svarbesni jaunajam Lietuvos skaitytojui?

Šio psicholingvistinio-literatūrinio-kūrybinio tyrimo-žaidimo modelis penktokams taip pat buvo pagrįstas lanksčios literatūros didaktikos taikomojo modeliavimo metodika (J a n u š a u s k i e n ė 2008), šįkart derinant formalizmo teorijos pagrįstą dėmesį kūrinio formai, Naujosios kritikos tekstų pateikimo anonimiškumo principą, skaitytojų reakcijos kritikos suformuluotą „empirinio skaitytojo“ strategiją (H a w t o r n 1998; S e l d e n, W i d d o w s o n, B r o o k e r 2005).

Sudarant poezijos tekstų skaitymo modelį, taip pat buvo atsižvelgiama į 2008 metų *Bendrujų pagrindinio ugdymo programų* reglamentus penktokų literatūriniam ugdymui realizuoti: gretinant gimtosios ir kitų kalbų vartoseną, atkreipiamas dėmesys į fonetines, morfologines, leksines, sintaksines, stilistines gimtosios kalbos ypatybes, atskleidžiamas gimtosios kalbos savitumas, sociokultūrinės situacijos nulemti vartojimo ypatumai; ugdomos moksleivių nuostatos skaitymą vertinti kaip asmeniškai svarbią veiklą, teikiančią galimybę patirti skaitymo malonumą, prasmingų išgyvenimų, ugdytis vaizduotę, mokyti; ugdomi moksleivių gebėjimai interpretuoti skaitomus tekstus: paaiškinti nesudėtingas netiesiogiai pasakytas mintis, grožiniame kūrinyje vaizduojamas situacijas remiantis patirtimi, vertinti skaitomų tekstų turinį ir raišką: pasakyti savo nuomonę apie tekste rašomus dalykus remiantis išpūdžiu, patirtimi; mokytojams patariama moksleivių skaitymo veiklą planuoti taip, kad mokiniai praktiškai veikdami suprastų skaitymo proceso (veiksmai prieš skaitant, veiksmai skaitant, veiksmai perskaičius) etapų paskirtį ir įprastų šį supratimą taikyti praktiškai skaitydami savarankiškai (*PPUBP*, 2008 463, 473, 474, 475, 476).

Lietuvių kultūroje šio tyrimo idėją palaikytų Skirmanto Valento poetinė ir lingvistinė patirtis: „<...> *gilinimasis į poeziją padeda suvokti ir pačios kalbotyros pradžių: juk dauguma šiuolaikinės poezijos ypatybių yra paveldėta iš prokalbės laikų*“ (Valentas 1997, 8–9).

Kelionės į jaunojo skaitytojo sąmonės ir pasąmonės saugyklas dienoraščio fragmentai

Sukurta lanksčios literatūros didaktikos taikomasis modelis buvo taikytas penktokams savarankiškai dirbant per dvi lietuvių literatūros pamokas. Šio tyrimo-žaidimo metu jie turėjo individualiai atsakyti į pateiktos anketos klausimus ir, skaitydami lietuvių ir latvių poezijos tekstus su fonetinės raiškos dominantėmis (aliteracijos, asonansai, pasikartojimai, priedainiai, garsažodžiai etc.), išsakyti savo nuomonę apie šių tekstų skambėjimą (formą) ir turinį (semantiką). Kontrolinė grupė – VPU studentai – šį darbą atliko auditorijoje. Anketa buvo tokia:

I dalis

Klausimai apie individualų santykį su gamta, jos garsais ir gamtos „kalba“.

II dalis

Klausimai apie individualų santykį su kitomis pasaulio kalbomis.

III dalis

Klausimai apie individualų santykį su lietuvių kalba, jos garsais (fonetika) ir žodžiais (fonikos dominantė).

IV dalis

Lietuvių (5 tautosakos sutartinės ir 13 eilėraščių su neįvardytais autoriais) ir 2 latvių eilėraščių (su neįvardytais autoriais) skaitymas ir vertinimas (forma ir turinys):

1. „Aisma, sesės, dauno“ (sutartinė)	5. „Užaugo liepa“ (sutartinė)	9. Janina Degutytė „Mėlynajam ežere“	13. Sigitas Parulskis „Šaltas, giedras, užsnigtas vakaro kelias“	17. Salys Šemerys „Čem-čemerem!“
2. „Čiutyte, o kas nori miego?“ (sutartinė)	6. Juozas Tysliava. „Lyguo“	10. Leonardas Gutauskas „Ratas“	14. Judita Vaičiūnaitė „Šarmos paveikslai“	18. Leonardas Gutauskas „Daugaus kalvis Perkūnas“
3. „Atjoja joja“ (sutartinė)	7. Janina Degutytė „Auksaplaukiai lietūs“	11. Leonardas Gutauskas „Žydinčios obelys“	15. Martynas Vainilaitis „Mėlynas varpas“	19. Leons Briedis „Labi ir vasaru pėrkonam“
4. „Laduto, laduto“ (sutartinė)	8. Valdemaras Kukulas „Rasa II“	12. Leonardas Gutauskas „Boružė“	16. Janina Degutytė „Lakštingala“	20. Mara Cielena „Vetra piesit papežus“

V dalis

Individualios kūrybos užduotys (nauji žodžiai ir tekstai su fonetiniais akcentais).

VI dalis

Tyrimo ir užduočių vertinimas.

I dalies atsakymai atskleidė visų respondentų (100 %) teigiamą požiūrį į gamtą (dauguma jų teigė nusiramintys ar svajojantys, žaidžiantys gamtoje) ir didelį dėmesį jiems maloniems gamtos garsams – vaizdingais veiksmažodžiais įvardijo tuos garsus (miško, paukščių, jūros, upės, vėjo, kai kurie – net perkūnijos, audros), prisipažino kai kurių bijantys (pvz., pelėdos ūbavimo, vilkų staugimo). Taigi galima būtų konstatuoti, kad panteistinės pasaulėjautos palikimo ženklų gana daug lietuvių sąmonėje ir sąmonėje, tai ramiai išsakoma, buvimą gamtoje laikant gyvenimo kokybės rodikliu. Įdomu tai, kad daugiau negu pusė respondentų nurodė tikintys, jog gamta kalba, tik atseit reikia mokėti tą jos šneką suprasti. Skeptiškiausi buvo Juodupės moksleiviai (tuo tiki tik 20 % respondentų), o romantiškiausi – Vilniaus studentai (80 %), Vilniaus (75 %) ir Kėdainių moksleiviai (70 %).

II dalies atsakymai atskleidė gana palankų respondentų santykį su daugeliu užsienio kalbų – palankiausiai vertinamos anglų, prancūzų, italų, ispanų kalbos, nelabai palankiai vertintos artimiausių kaimynų – rusų ir lenkų – kalbos, o Juodupės moksleiviai nelabai gražiai skambančia laiko ir latvių kalbą. Nors buvo nurodytos ir priežastys, kodėl tos kalbos gražiai arba negražiai skamba, tikėtina, kad požiūrį į jas suponavo ne sąmoninis įsiklausymas į kalbos garsus ir intonacijas, bet sąmoningai suvokiamos kai kurios socialinio ir politinio gyvenimo realijos.

Anketos III dalies pirmieji klausimai išryškino tiriamųjų individualų santykį su lietuvių kalba ir konkrečiai su jos fonetika (buvo paprašyti –1, 0 ar +1 įvertinti kiekvieną iš trumpųjų ir ilgųjų balsių, skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius, dvibalsius ir dvigarsius). Šio tyrimo rezultatų grafikų kreivės patvirtino prieš tyrimą iškeltą hipotezę: palankiau teigiamai buvo vertinami balsiai, pusbalsiai, dvibalsiai ir mišrieji dvigarsiai, nepalankiausiai, nusileidžiant į neigiamą vertinimo ašį, – skardieji z, ž, h, dz, dž bei duslieji ch, c, č, f. Kurį prokalbės formavimosi etapą mena jaunųjų respondentų sąmonė, atsakyti probėgom būtų sunku. Pasak britų archeologo Colino Renfrew, tyrinėjusio indoeuropiečių kalbų raidos ir archeologinių ženklų ryšius, juos aiškinusio ekonominiais ir demografiniais kitimais priešistoriniais ir istoriniais laikais, „kalba yra pats nuostabiausias ir charakteringiausias žmogaus kūrybinės veiklos pasiekimas“ (R e n f r e w 1987, 1). Gražiausiai ir negražiausiai skambančių žodžių sąrašai respondentų sąmonės virpesių neatskleidė, nes akivaizdžiai pasirinkimą lėmė šių žodžių semantika: kaip maloniausiai skambantys įvardijami teigiamų gamtos reiškinių (saulė, dangus, lietus), mylimų šeimos narių (mama, tėtis, sesė, brolis, močiutė, senelis) vardai arba vertybes įvardijantys žodžiai (laimė, meilė, draugystė, Tėvynė, krepšinis, vieną kartą paminėtas Dievas); kaip nemaloniausiai skambantys – įžeidžiantys (kvailys, durnius, daunas), pašiepiantys (gaidys, ožys, karvė, višta) žodžiai ar tiesiog originaliai semantiškai suręstos triados (pvz., mokykla, pamoka, matematika).

Daugiausia dėmesio ir laiko respondentai turėjo skirti IV darbo daliai – poezijos tekstams skaityti ir jų skambėjimui bei turiniui vertinti. Vieni šios užduoties ėmėsi džiaugsmingai, kiti prisiversdami, bet rezultatas – perskaityti tekstai – dau-

gumos nenuvylė (tai patvirtino viena šios dalies užduotis – skaitančiojo refleksija pasirinkus vieną eilėrašį). Iš tikrųjų šios užduoties rezultatai labai įvairūs, nes tas pats tekstas (dažniausiai Sigito Parulskio „Šaltas, giedras, užsnigtas žiemos kelias“) daugumai ir skambėjo, ir reiškė nedaug, bet keliems tapo pačiu išpūdingiausiu – ir skambančiu, ir reiškiančiu beveik begalybę: „Jį skaitydamas tu tarsi eini dangaus keliu!“; „kaip mįslė kokia, patarlė...“ Vis dėlto kai kuriuos eilėraščius galima išskirti – tai ir skambesiu, ir savo vaizdais, ir potekste daugumą jaunųjų skaitytojų patraukę eilėraščiai (pateikiami su autorių pavardėmis, nors tyrimo metu jos nebuvo įvardijamos): Janinos Degutytės „Auksaplaukiai lietūs“, „Mėlynajam ežere“ ir „Lakštingala“, Valdemaro Kukulo „Rasa II“, Leonardo Gutausko „Ratas“ ir „Žydinčios obelys“, Martyno Vainilaičio „Mėlynas varpas“ (tai lyriški, užburiantys savo asonansais, švelniomis aliteracijomis, rimais, intonacijomis, melodijomis bei vaizdo ir minties begalybėmis eilėraščiai) ir vienintelis komiškas ir triukšmingas Salio Šemerio eilėraštis „Čem-čemerem!“ (sužavėjęs 100 % Kėdainių ir 80 % Juodupės moksleivių, bet beveik nepastebėtas vilniečių). Postmoderniai žvelgiant į šio tyrimo rezultatus, kiekvienas kiekvieno moksleivio vertinimas ir pasirinkimas yra labai informatyvus ir reikšmingas: sakykim, kad ir visų nuvertinto, o vieno žmogaus pastebėto Juozo Tysliavos eilėraščio „Lyguo“ išsirinkimas: „Man labai patiko, kad apie vakarą ir sapną...“ Galima būtų drąsiai konstatuoti, kad vienas iš svarbių (gal net svarbiausių!) šio tyrimo siekių buvo skatinti moksleivių susidomėjimą, iniciatyvumą ir individualių intencijų, mąstymo, kūrybiškumo galių raišką. Šiuos pasiekimus galėtų iliustruoti ištraukos iš moksleivių poetinių refleksijų: „Įsivaizdavau, kad visa tai matau, jaučiu“; „Atrodo, jog tas miestas vienišas kaip aš“; „Aš šitame eilėraštyje bėgu per lietų...“; „Kaip lyja lietus į lelijų žiedlapius, o aš – po lelija...“; „Aš – ant žirgo, į mane lėkė kulkos“; „Lyja lietus naktį, į taures lyja, baltai. Dosni naktis.“

Kad moksleivių ir studentų susidomėjimas kalbos formaliaisiais požymiais buvo pažadintas, bet dar iki galo nerealizuotas, liudija V darbo dalies užduočių atlikimas – kūrybinės savų žodžių ir tekstų kūrimo užduotys pradžiugino tik dalį moksleivių, kiti ją įvertino kaip sunkiausią (tai galėjo lemti ir laikas, nuovargis ar kiti veiksniai). Vis dėlto atsakydami į paskutinės dalies klausimus – kaip vertina šį savarankišką darbą, dauguma respondentų (100 % Kėdainių moksleivių ir VPU studentų, 97 % Juodupės moksleivių bei 64 % Vilniaus moksleivių) jį įvertino teigiamai, netgi išsakė pageidavimą tokių užduočių sulaukti daugiau. Šios užduotys dovanojo ieškojimų, atradimų ir kūrybinės raiškos džiaugsmą, todėl galima būtų reziumuoti, jog sumanymas buvo sėkmingas: „Jaučiausi lyg būdama gamtoje, kur visa skamba...“; „Įdomu į eiles žvelgti garsų aspektu ir jas išgirsti...“; „Buvo įdomu žaisti, skaityti eiles, rašyti...“; „Buvo labai įdomu spręsti...“; „Gera, kai gali išsakyti savo nuomonę...“; „Na, buvo gerų eilėraščių!“; „Vertinimas atrodė kaip žaidimas!“; „Įdomu kurti!“

Grįžtamasis ryšys

1. Atliktas psicholingvistinis-literatūrinis-kūrybinis eksperimentas atskleidė Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos literatūrinio ugdymo plėtros galimybes

siejant psicholingvistikos, psichoanalizės, moderniosios literatūrologijos ir lanksčios literatūros didaktikos idėjas bei naujųjų švietimo dokumentų direktyvas su lanksčios taikomosios didaktikos modeliais, kurie pasirodė patrauklūs šiandienos moksleiviams ir VPU studentams, nes sudarė sąlygas jiems patiems įsigilinti į gamtos, kitų žmonių ir savo sąmonės žodžius ir pabandyti atskleisti savo nuomonę ir poezijos tekstų paslaptis.

2. Šio eksperimento rezultatus aptariant lietuvių literatūrinio ugdymo istorijos kontekste akivaizdu, kad tarpukario Lietuvos pedagogų – Juozo Ambrazevičiaus, pabrėžusio kūrinii analizės estetinę (formalųjį) metodą (A m b r a z e v i č i u s 1931, 5), Zigmanto Kuzmicko, propagavusio laboratorinį literatūros mokymo metodą (B u k a u s k i e n ė 1993, 13), – idėjos gali būti sėkmingai renovuojamos siekiant ugdyti kritiškai ir kūrybingai mąstančių moksleivių nuostatas ir gebėjimus.

3. Šiuolaikinė edukologija ir edukacinė praktika akcentuoja moksleivių sąmoningą savarankišką veiklą individualizuojant mokymo(si) procesą (Š i a u č i u k ė n i e n ė 1997, 143), moksleivių kritinį mąstymą, problemų sprendimą dirbant laboratorinio ugdymo metodu (M c K e a c h i e 1999, 150) – būtent tokias literatūrinio ugdymo galimybes ir atskleidė atliktas psicholingvistinis-literatūrinis-kūrybinis tyrimas.

Literatūra

- A m b r a z e v i č i u s 1931 – Juozas Ambrazevičius, Jonas Grinius, *Visuotinė literatūra*, Kaunas: Sakalas.
- A n d r i j a u s k a s 1999 – Antanas Andrijauskas, „Carl Gustav Jung: gyvenimo ir mąstysenos trajektorijos“, *Carl Gustav Jung, Psichoanalizė ir filosofija*, Vilnius: Pradai.
- PPUBP 2008 – *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*, Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- B u k a u s k i e n ė 1993 – Teresė Bukauskienė, *Lietuvių literatūros mokymo istorija (iki 1940)*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- H a w t h o r n 1998 – Jeremy Hawthorn, *Moderniosios literatūros teorijos žinynas*, Vilnius: Tyto alba.
- I v i č 1973 – Milka Ivič, *Lingvistikos kryptys*, Vilnius: Mintis.
- J a n u š a u s k i e n ė 2008 – Vilija Janušauskienė, „Lanksčios literatūros didaktikos modelio akmens tema taikomosios galimybės literatūriniam ugdyme“, *Acta humanitatis universitatis Saulensis*. Mokslo darbai. T. 6. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 202–219.
- J u n g 1980 – Karlas Jungas, „Rašytojas“, *Grožio kontūrai*, Vilnius: Mintis.
- M c K e a c h i e 1999 – Wibert J. McKeachie, *Teaching tips. Strategies, Reaseach, and Theory for College and University Teachers*, New York: Houghton Mifflin Company.
- R a d f o r d, A t k i n s o n, B r i t a i n, C l a h s e n, S p e n c e r 2000 – Andrew Radford, Martin Atkinson, Harald Britain, Harad Clahsen, Andrew Spencer, *Linguistics: An introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- R e n f r e w 1987 – Colin Renfrew, *Archaeology and Language*, London: Jonathan Cape.
- S e l d e n, W i d d o w s o n, B r o o k e r 2005 – *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*, London: Pearson Education Limited.

Š i a u č i u k ė n i e n ė 1997 – Liuda Šiaučiukėnienė, *Mokymo individualizavimas ir diferencijavimas*, Kaunas: Technologija.

V a l e n t a s 1997 – Skirmantas Valentas, *Lingvistinis pasaulis poezijoje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Vilija Janušauskienė

Lietuvos jaunujų poezijos skaitytojų sąmonės ir sąmonės žodžių archeologinėse saugyklose

S a n t r a u k a

Pagrindiniai žodžiai: *pagrindinio ugdymo programų kaita, skaitytojo sąmonė ir sąmonė, taikomas lanksčios literatūros didaktikos modelis, postmoderniai lankstus moderniosios literatūrologijos ir psicholingvistikos idėjų derinys, literatūros tekstų ir skaitytojo žodžių archeologinės saugyklos.*

Straipsnyje keliamos naujųjų Lietuvos *Bendrujų pagrindinio ugdymo programų* (2008) tikslų ir uždavinių sąsajų su kasdieninio literatūrinio ugdymo siekiais problemos ir siūlomi inovaciniai jų sprendiniai. Kaip viena iš moksleivių analitinio ir kūrybinio mąstymo ugdymo siekių konkrečios realizacijos galimybė aptariamas psicholingvistinis-literatūrinis-kūrybinis tyrimas, pagrįstas psichoanalizės (C. G. Jungo sąmonės ir sąmonės teorija), psicholingvistikos (sąlytinės ir rašytinės kalbos suvokimo sekos modelis), moderniosios literatūrologijos (formalizmas, Naujoji kritika, skaitytojų reakcijos kritika) ir lanksčios literatūros didaktikos (J a n u š a u s k i e n ė 2008) idėjomis ir jų pagrindu sudaryta anketa (klausimai apie individualų santykį su gamtos ir gimtosios kalbos garsais bei pasaulio kalbomis, su lietuvių ir latvių poezijos tekstais) bei kūrybinės raiškos užduotys. Išanalizavus šio tyrimo, kuriame dalyvavo 90 penktokų iš Kėdainių, Juodupės ir Vilniaus bei 12 VPU studentų lituanistų – būsimų lietuvių kalbos mokytojų, rezultatus, pateikiamos išvados apie lanksčios literatūros didaktikos modelių taikymo bendrojo lavinimo mokykloje efektyvumą (daugumos respondentų teigiamas tyrimo vertinimas ir atsiskleidę jų kritinio mąstymo bei kūrybinės raiškos gebėjimai), sąsajas su lietuvių literatūrinio ugdymo tradicijomis bei moderniąja didaktika.

Vilija Janušauskienė

**In the Archeological Vaults of Conscious and Subconscious Words of
Young Poetry Readers in Lithuania**

S u m m a r y

Keywords: *shift of curriculums of basic education, reader's consciousness and subconsciousness, applied model of flexible literary didactics, post-modern flexible mix of ideas of modern literary studies and psycholinguistics, archeological vaults of literary texts and reader's words.*

The article raises the problems of the relationship between the aims and objectives of the new Curricula of Basic Secondary Education (2008) and the aims of literary education and suggests some innovative solutions. A psycholinguistic-literary-creative research, based on the ideas of psychoanalysis (C. G. Jung's theory on conscious and subconscious), psycholinguistics (the model of sequence of conceiving the oral and written language), modern literary studies (Formalism, New Criticism, Reader-Response Criticism) and flexible literary didactics (Janušauskienė 2008) is discussed as a means of a concrete opportunity of realization of the aims of developing the students' analytical and creative thinking. A questionnaire was composed including questions about the individual relationship with the sounds of nature, those of the native language and other languages, with texts of Lithuanian and Latvian poetry and some creative assignments. 90 students (Year 5) from secondary schools in Kėdainiai, Juodupė and Vilnius as well as 12 students of Lithuanian Philology of Vilnius Pedagogical University, prospective teachers of Lithuanian, participated in the research.

It is concluded that the applied models of flexible literary didactics could be implemented with great success to achieve the goals of literary education in secondary school.

Vilija JANUŠAUSKIENĖ
*Lietuvių kalbos didaktikos katedra
Vilniaus pedagoginis universitetas
T. Ševčenkos g. 31
LT-03111 Vilnius
[vija@vu.lt]*

